

اثر بخشی قصه گویی خلاق بر توانایی حل مسئله و خلاقیت کودکان پیش دبستانی

۱ حامد دوست محمدی

۲ معصومه مروی زاده

۳ رامش دادفر

۴ طاهره آیین

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۹/۱۵

تاریخ پذیرش: ۹۵/۰۳/۲۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف، بررسی اثر بخشی قصه گویی خلاق بر توانایی حل مسئله و خلاقیت کودکان پیش دبستانی انجام شد. روش پژوهش نیمه تجربی با طرح پیش آزمون - پس آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل تمامی کودکان پیش دبستانی (۵-۶ ساله) ناحیه یک شهر یزد بود که از بین آنها نمونه‌ای به حجم ۳۰ نفر به روش نمونه گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند و به طور تصادفی در دو گروه آزمایش (۱۵ نفر) و کنترل (۱۵ نفر) جا گماری شدند. در هر دو گروه، پیش آزمون اجرا شده و سپس گروه آزمایش، عمل آزمایشی یعنی قصه گویی خلاق را به مدت ۱۰ جلسه دریافت کرد و سپس پس آزمون برای هر دو گروه اجرا شد. جهت گردآوری اطلاعات از آزمون برج لندن و پرسشنامه خلاقیت تورنس (فرم تصویری) استفاده شد. داده‌ها به روش تحلیل کوواریانس مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که قصه گویی خلاق به طور معناداری به بهبود توانایی حل مسئله و خلاقیت کودکان پیش دبستانی منجر شده است. بر اساس نتایج پژوهش حاضر، می‌توان گفت، قصه گویی خلاق می‌تواند روش کارآمدی در بهبود توانایی حل مسئله و خلاقیت کودکان پیش دبستانی باشد.

کلیدواژه‌ها: قصه گویی خلاق، حل مسئله، خلاقیت، کودکان، پیش دبستانی

۱. گروه روان شناسی شخصیت، دانشگاه پیام نور مرکز سمنان، ایران

۲. گروه روانشناسی، دانشگاه پردیس خوارزمی، تهران، ایران.

۳. گروه روان شناسی، واحد بین المللی کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، کیش، ایران.

۴. گروه مشاوره و راهنمایی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران. (نویسنده مسئول) acentahere95@gmail.com

مقدمه

با پیچیدگی و متنوع شدن جامعه، فرآیند آماده سازی کودکان و نوجوانان به عنوان متفکران مستقل، شهروندان مولد و رهبران آینده، دشوارتر و پیچیده‌تر می‌شود (معتمدی، حاج بابایی، بیگلریان، فلاح سلوکلائی، ۱۳۹۱: ۱۹)؛ بنابراین، جهت روبرو شدن با این تحولات شگفت‌انگیز، دست یافتن به مهارت‌های حل مسئله و خلاقیت بیش از پیش مورد نیاز کودکان امروز می‌باشد (لام، ۲۰۰۵: ۹). حل مسئله یک ویژگی اساسی در انسان بالغ به شمار می‌رود اما نیاز است که به چگونگی رشد و پرورش آن در کودکان توجه شود (کین، ۲۰۱۱: ۲). حل مسئله به فرایندی نظام‌مند اشاره دارد که شخص از طریق آن: (۱) راه‌حل‌های اثربخش متنوعی را برای مسئله پیدا می‌کند، (۲) بهترین این راه‌حل‌ها را متفکرانه انتخاب می‌کند و (۳) راه‌حل انتخاب شده را اجرا و ارزشیابی می‌نماید (میلر^۳، ۲۰۰۸، به نقل از اشپیلبرگر و گوئرمونت^۴، ۲۰۰۹: ۵۰). رشد این مهارت برای حفظ سلامت روانی و عاطفی کودکان ضروری است. به خصوص در سنین پیش دبستانی، مهارت‌های حل مسئله یکی از عوامل مهم برای کسب آمادگی برای شروع مدرسه می‌باشد (کانکار و شرما^۵، ۲۰۱۲: ۲۵). همچنین مهارت حل مسئله از نظر یادگیری اهمیت فراوانی دارد از طریق حل مسئله کودکان می‌توانند یاد بگیرند که چگونه بر افکار خود در مورد یک موضوع تمرکز کنند، راه‌حل‌های جایگزین را ایجاد کنند، به روابط علت و معلولی پی ببرند و نتایج را حدس بزنند (دوسک و آیهان^۶، ۲۰۱۴: ۱۳۹). یادگیری این مهارت به کودکان فرصت می‌دهد تا بیاموزند در هر موقعیت مهارت‌ها و تجارب خود را به کار گیرند و زمینه‌ی کسب نگرش‌های مطلوب را برای حل مسائل آتی زندگی در اختیار آنها قرار می‌دهد (امین رنجبر، ۱۳۸۰). خلاقیت و تفکر خلاق قلب حل مسئله است (لام، ۲۰۰۵: ۹) و تورنس (۱۹۷۴) نیز خلاقیت را به عنوان نوعی حل مسئله مد نظر قرار داده است. به نظر او تفکر خلاق عبارت است از فرایند حس کردن مسائل یا کاستی‌های موجود در اطلاعات، فرضیه سازی درباره حل مسائل و رفع کاستی‌ها، ارزیابی و آزمون فرضیه‌ها، بازنگری و باز آزمایی آنها و سرانجام انتقال اطلاعات نتایج به دیگران (تورنس، ۱۹۷۴، به نقل از علی‌الدینی، کلاتتری، کجباف و مولوی، ۱۳۹۳: ۱۷). خلاقیت از

¹. Lam

². Keen

³. Miler

⁴. Spiegler & Guevremont

⁵. Kanekar & Sharma

⁶. Düşek & Ayhan

نظر سیسیل (۱۹۸۵) نیز نشانه‌ای است از دوران اولیه کودکی و در ضمن نشانه سلامت ذهنی بسیار بالایی فرد است. هر خصوصیتی در سن کودکی پرورش داده شده و شکوفا شود تا سال‌های طولانی در فرد باقی می‌ماند. با پرورش خلاقیت، کودکان این امکان را می‌یابند که مهارت‌هایی را در خود پرورش دهند و به نگرش و دانشی دست یابند که برای همه حوزه‌های یادگیری و رشد آن‌ها مفید خواهد بود (یاسایی، ۱۳۸۱، به نقل از اسدی، ۱۳۹۲: ۵). بر اساس شواهد به دست آمده پرورش خلاقیت در دوران پیش دبستانی باعث موفقیت تحصیلی، سازگاری و توانایی حل مسئله و شکل‌گیری خودپنداره‌ی مثبت در کودکان می‌شود که از الزامات ورود به تحصیلات رسمی است (جمالی نژاد، ۱۳۹۱، ۱۵). یکی از حوزه‌های مرتبط با آموزش و پرورش خلاقیت و حل مسئله در کودکان هنر است. هنر می‌تواند در آموزش‌های مختلف کاربرد مؤثری داشته باشد (نظری، ۱۳۹۱: ۲). استفاده از هنر به عنوان ابزاری جهت فعال کردن یادگیرندگان در فرایند یادگیری و به عنوان اسلحه‌ای نیرومند برای سرکوبی کهنگی و عاملی برای رشد قدرت آفرینندگی و خلاقیت در دانش آموزان، توسط پژوهش‌های پی‌اژه (۱۹۶۰) تأکید شده است. قصه و قصه گویی، گویای کهن‌ترین و جدیدترین هنرهاست. جدیدترین هنر به این دلیل که مریدان تربیتی توانسته‌اند به کمک آن شیوه‌های نو برای آموزش کودکان بیافرینند و کهن‌ترین به این دلیل که از قدیمی‌ترین اشکال ادبیات است (زایپس^۱، ترجمه پرنیانی، ۱۳۸۶: ۵۸). قصه و داستان بستر مناسبی است تا کودک را در معرض تجربه‌های جدیدی قرار دهد. در داستان شخصیت‌ها، نگرش‌ها و دیدگاه‌های تازه به کودک عرضه می‌شود. کودک مفاهیم تازه‌ای را کشف می‌کند که با ساختارهای شناختی وی در تعارض است. کودک برای رفع این تضادها دست به اصلاح ساختارهای شناختی موجود خود می‌زند و به سازمان دهی مجدد آنها می‌پردازد. قصه و داستان با مفاهیم جذاب و لذت بخش خود می‌تواند عاطفه کودک را بر انگیزد و فعالیت‌های ذهنی وی را تسریع کند (بتلهایم^۲، ترجمه شریعت‌زاده، ۱۳۹۲: ۳۲). یکی از فعالیت‌های هنری قابل توجه در این زمینه بهره‌گیری از هنر قصه گویی خلاق می‌باشد. منظور از قصه گویی خلاق یک ارتباط دو جانبه و متقابل بین قصه گو و شنونده است که قصه گو با بهره‌گیری از فنون قصه گویی و با تحریک قوه تخیل مخاطبان، خویش و تأثیر متقابل، پیام خود را به شکل جدیدتری

^۱. Zayps

^۲. Bettelhim

به شنوندگان انتقال می‌دهد (چمبرز^۱، ترجمه قزل ایاق، ۱۳۸۳: ۸). با توجه به تأثیرهای مثبت قصه گویی خلاق، افلاطون اشاره می‌کند که: "پرورشی که روح اطفال به وسیله‌ی قصه‌ها به دست می‌آورند به مراتب بیش از تربیتی است که جسم آنها از طریق ورزش پیدا می‌کند" در جای دیگری می‌گوید: "ای کاش کودکان یونان، افسانه‌های ازوپ را همراه با شیر مادرشان یکجا می‌نوشیدند" (به نقل از اربابان اصفهانی و قافله کش، ۱۳۸۴: ۲۰). با کمک گرفتن از قصه‌ها می‌توان تغییرات شگرفی در زمینه یادگیری، سوادآموزی و خلاقیت کودکان ایجاد کرد (رایموند^۲، ۲۰۰۸: ۴۵۱). بسیاری از پژوهش‌ها این نوع فعالیت‌ها را برای کودکان مفید گزارش نموده‌اند. مطالعه لام (۲۰۰۵) نشان داد که آموزش قصه گویی بر افزایش خلاقیت و حل مسئله کودکان تأثیر دارد و موجب بهبود خلاقیت و حل مسئله در آنها شده است ذکر یابی و همکاران (۱۳۹۰) اثر اجرای برنامه درسی با بهره گیری از قصه گویی و نمایش خلاق بر خلاقیت و یادگیری دانش آموزان را مورد بررسی قرار دادند، نتایج نشان داد که قصه گویی در رشد و پرورش تخیل کودکان، رشد بهتر و سالم‌تر دانش آموزان به لحاظ روانی، عاطفی، اجتماعی، شناختی و رشد استعداد خلاقیت تأثیر گذار است. مطالعه رادبخش، محمدی فر و کیان ارثی (۱۳۹۲) نشان داد که استفاده از روش بازی و قصه گویی به‌طور معناداری باعث افزایش خلاقیت در هر چهار مؤلفه آن در گروه‌های بازی و قصه گویی شده است. مطالعه هوایی (۱۳۹۴) نشان داد، استفاده از روش‌های قصه گویی و بازی خلاق بر افزایش خلاقیت کودک و بهبود روابط مادر و کودک تأثیر مثبت دارد. نتایج مطالعه لی^۳ (۱۹۸۷) نشان داد که بازی وانمودی شعر و قصه‌ها بر پاسخ‌های جدید و خلاقیت کودکان تأثیر مثبت داشته است. نتایج مطالعه کریمی (۱۳۹۱) نیز نشان داد، قصه درمانی می‌تواند به عنوان یک مداخله مؤثر، مهارت حل مسئله کودکان مبتلا به اختلال سلوک را بهبود ببخشد. با توجه به ادبیات پژوهشی و در نظر گرفتن این امر که آموختن مهارت‌های حل مسئله و خلاقیت به خصوص از سنین پیش از دبستان از اهمیت و ضرورت زیادی برخوردار می‌شود و قصه‌ها نیز ابزاری متناسب جهت ارتقاء این مهارت‌ها به حساب می‌آیند؛ هدف این پژوهش بررسی اثر بخشی قصه گویی خلاق بر توانایی حل مسئله و خلاقیت کودکان پیش دبستانی بود.

¹. Chambers

². Raymond

³. Li

روش شناسی

روش پژوهش نیمه تجربی با طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل تمامی کودکان پیش دبستانی (۵-۶ ساله) ناحیه یک شهر یزد بود که از بین آنها نمونه‌ای به حجم ۳۰ نفر به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. بدین صورت که از ۷۰ مرکز پیش دبستانی ناحیه یک، ۳ مرکز و از هر مرکز ۱۰ کودک به تصادف انتخاب شدند و در دو گروه آزمایش (۱۵ نفر) و کنترل (۱۵ نفر) قرار گرفتند. در نهایت، با همکاری والدین و مدیران سه مرکز، کودکان گروه آزمایش برای شرکت در برنامه قصه گویی خلاق، در یکی از این مراکز حاضر شدند. در هر دو گروه، پیش‌آزمون به صورت فردی اجرا شده و سپس گروه آزمایش، عمل آزمایشی یعنی قصه گویی خلاق را به مدت ۱۰ جلسه دریافت کرد و سپس پس‌آزمون برای هر دو گروه اجرا شد.

طرح درس به تفکیک جلسات قصه گویی خلاق (کلیات):

- ۱- استفاده از تکنیک حذف در قصه گویی ناتمام: یک بخشی از قصه توسط قصه گو بیان شده و سپس از آزمودنی هل خواسته می‌شود قصه را به میل خود پایان ببرند و آنها را برای پیدا کردن راه حل‌های ظریف برای مسئله یا گره اصلی داستان تشویق می‌کنیم.
- ۲- انتخاب عنوان: در این شیوه داستان برای آزمودنی خوانده نمی‌شود و در پایان داستان از کودک خواسته می‌شود که برای آن یک نام بگذارند.
- ۳- قصه گویی با تصاویر: در این شیوه تصاویری از یک کتاب قصه را به کودک نشان می‌دهیم و از کودک می‌خواهیم بر اساس تصاویر، قصه‌ای تعریف کند. یا چند تصویر غیر مرتبط به آزمودنی‌ها ارائه کرده و از آنها می‌خواهیم بر اساس برداشت از تصاویر مزبور قصه بگویند (داستان گویی خلاق از طریق پیوند دادن‌های ناهمگون). یا نمایی جالب از یک منظره به او نشان دهیم و از کودک بخواهیم خود را جزئی از آن تصور و این خود پایه‌ای برای نوشتن یک داستان جدید شود.
- ۴- قصه گویی با نقاشی: در شیوه قصه گویی و نقاشی می‌توان کودک را تشویق به ترسیم نقاشی درباره داستان یا قسمتی از داستان که نظر شان را جلب کرده، کنیم. در روشی دیگر خطوطی را کشیده و برای کودک قصه‌ای راجع به آن تعریف کرده و سپس از کودک می‌خواهیم خطوط را به شکل خانه، گل و ... کامل کنند و قصه را به پایان برسانند.

۵- استفاده از تکنیک جا به جایی در قصه: در این روش می‌توان امکاناتی را که در داستان مطرح شه با چیز دیگری جابجا کرد یا آن را حذف کرد و از کودک خواست چیزی جایگزین آن کند.

۶- نقش بازی کردن شخصیت اصلی داستان توسط کودک: داستانی توسط قصه گو گفته می‌شود و کودک خود را جای شخصیت اصلی داستان قرار می‌دهد و به صورت عملی یا پانتومیم آن اجرا می‌کند.

۷- قصه گوئی با وسایل بازی: در این مورد نیز داستانی توسط قصه گو گفته می‌شود و همراه کودک از اسباب بازی‌هایش مثلاً عروسک‌ها و ... به جای شخصیت‌های اصلی قصه استفاده می‌کنند و در ادامه از کودک می‌خواهد این را انجام دهد.

۸- قصه گوئی و کار دستی: قصه‌ای برای کودک نقل می‌کنیم و از کودک می‌خواهیم نمایی از فضای قصه را با وسایلی که در اختیارش است مثلاً گل، خمیر بازی و ... درست کند.

ابزارها

آزمون برج لندن: این آزمون یکی از ابزارهای مهم برای سنجش کنش اجرایی برنامه ریزی و سازماندهی است. آزمون برج لندن در سال ۱۹۸۲ توسط شالیس ساخته شد. در این آزمون ۱۲ مسئله به آزمودنی داده می‌شود و سپس از او خواسته می‌شود طبق دستورالعمل و در کمترین زمان با جابه‌جایی مهره مطابق با الگوی ارائه شده مسائل را حل کند. از این آزمون در پژوهش حاضر جهت بررسی توانایی حل مسئله استفاده شد. ابزار اجرای حل مسئله بر روی میز قرار گرفته و به آزمودنی معرفی می‌شود. طویل‌ترین میله در سمت چپ آزمودنی قرار می‌گیرد و مسئله نمونه در کنار ابزار ارائه شده به آزمودنی گذاشته می‌شود. بدیهی است نمونه باید بر اساس الگوی ارائه شده در دفترچه آزمون و دور از چشم آزمودنی مرتب گردد. برای این کار از یک صفحه مقوایی به عنوان مانع مشاهده آزمودنی استفاده می‌شود. بایستی به آزمودنی گفت: «من از شما می‌خواهم که این توپ‌ها را روی این پایه‌های چوبی همانند نمونه، مرتب کنی». وقتی آزمودنی موفق به انجام تکالیف شد، به وی گفته می‌شود: «می‌خواهم به شما الگوهای بیشتری را نشان دهم، شما این توپ‌ها را روی این پایه‌های چوبی، همانند آنها، مرتب کن. همچنین این عمل را باید با تعداد و حرکت معینی انجام بدهی. مثلاً این تصویر را باید با ۲، ۳، ۴ یا ۵ حرکت بسازی. توجه داشته باش یک حرکت به معنی برداشتن یک توپ از روی یک پایه چوبی و قرار دادن آن روی پایه دیگر است. شما نمی‌توانی زمانی که یک توپ را حرکت می‌دهی، توپی دیگر را برداشته و نگه داری. همین طور نمی‌توانی دو توپ را همزمان

حرکت دهی. همان طور که مشخص است پایه‌ها در اندازه‌های مختلفی است. روی این یکی هیچ یا یک توپ، این یکی حداکثر ۲ توپ و این یکی ۳ تا توپ جا می‌گیرد. سپس توپ‌ها را متناسب با موقعیت شروع مرتب کن.» هر حرکتی که آزمودنی انجام می‌دهد با نوشتن کد توپ‌های رنگی (قرمز)، (سبز)، (آبی) و پایه‌های ۱، ۲ و ۳ (کوتاه‌ترین تا بلندترین) ثبت می‌شود. برای مثال، حل درست مسئله ۱ این طور ثبت می‌شود: ق-۱/س-۲. پاسخ آزمودنی، وقتی صحیح تلقی می‌شود که موقعیت نهایی، با حداقل حرکت (مطابق دستور)، حاصل شده باشد. برای حل هر مسئله، اجرای سه کوشش اجازه داده می‌شود. در صورت حل موفقیت آمیز در کوشش نخست ۳ امتیاز، در دومین کوشش ۲ امتیاز و در کوشش سوم ۱ امتیاز به آزمودنی داده می‌شود. اگر در هر سه کوشش با شکست همراه شود، برای آن مسئله نمره صفر منظور می‌شود. نمره کل، جمع امتیازهای حاصل از ۱۲ مسئله است. حداکثر نمره در این آزمون ۳۶ است (جهانیان نجف آبادی و فولاد چنگ، ۱۳۹۲: ۶۹).

پرسشنامه خلاقیت تورنس (فرم تصویری): آزمون تورنس که حاصل ۹ سال کار تورنس و همکارانش در مورد رفتار خلاق آن است در مطالعات بسیاری به عنوان ملاکی برای اندازه گیری خلاقیت به کار رفته است. تورنس و گف (۱۹۸۹، به نقل از حقیقت، ۱۳۷۷) اظهار می‌دارد از بین آزمون‌های موجود برای اندازه گیری خلاقیت، آزمون تورنس بالاترین کاربرد را داشته است و این آزمون بیش از هر آزمون دیگر در پژوهش‌ها و اندازه گیری‌های تربیتی مورد استفاده قرار گرفته است. تا کنون در بیش از دو هزار پژوهش که نتایج آن در جملات بهتر علمی چاپ شده از آزمون تورنس به عنوان وسیله اندازه گیری خلاقیت استفاده شده است. روش نمره گذاری آزمون تفکر خلاق تورنس (فرم تصویری ب) بدین صورت می‌باشد این فرم سه فعالیت دارد و آزمودنی به سلیقه خود در مدت ۱۰ دقیقه برای هر فعالیت اشکال می‌سازد که هر سه فعالیت برای هر آزمودنی ۳۰ دقیقه زمان نیاز دارد، فعالیت‌های آزمون چهار نمره برای چهار مؤلفه خلاقیت ابتکار و بسط می‌گیرد، فعالیت دوم شامل ۱۰ تصویر مبنی بر تکمیل اشکال ناتمام و نیمه کاره است. که چهار نمره ابتکار، بسط، سیالی و انعطاف پذیری می‌گیرد. فعالیت سوم شامل ۱۸ تصویر مبنی بر ۳۶ خط عمودی که در هر تصویر دو خط موازی وجود دارد چهار نمره برای چهار مؤلفه دریافت می‌کنند، بدین ترتیب تعداد پاسخ‌هایی که هر آزمودنی در فعالیت‌های ۲ و ۳ تکمیل نموده به عنوان نمره سیالی محسوب می‌شود. تعداد طبقات و یا تنوع پاسخ‌ها نمره انعطاف پذیری را به دست می‌آورد با تعیین جزئیات ترسیم شده در هر تصویر از عنصر بسط نمره گذاری می‌شود و در عنصر ابتکار پاسخ‌های که تنها ۱۰ درصد آزمودنی‌ها ترسیم

کرده بودند چهار نمره به پاسخ‌های که بیست درصد کشیده بودند ۳ نمره، برای پاسخ‌های که ۳ درصد آزمودنی‌ها استفاده کرده بودند دو نمره و پاسخ‌های که چهل درصد آزمودنی‌ها به کار برده بودن تنها یک نمره تعلق گرفت و به پاسخ‌هایی که در بیش از پنجاه درصد آزمودنی‌ها دیده می‌شد نمره‌ای از نظر ابتکار داده نشد بدین ترتیب نمره گذاری آزمون تورنس به‌ویژه در عنصر ابتکار و انعطاف پذیری غیر عینی است و ممکن است تحت تأثیر نمره گذاری واقع شود. به همین دلیل معمولاً همبستگی میان نمره گذاران برای آن تعیین می‌شود. آزمون عابدی برای سیالی ۸٪، انعطاف پذیری ۲٪ و ابتکار ۱۵٪، بسط ۲۳٪ کل آزمون ۱۷٪ بودند. در پژوهش حقیقت (۱۳۸۲) در مورد خلاقیت از روایی محتوا یا سری استفاده شده است؛ زیرا این آزمون قبلاً در پژوهش‌های بسیاری از جمله تحقیق‌هایی که ذکر شده مورد استفاده قرار گرفته و در زمینه روایی، نتایج قابل قبولی داشته است. پایایی از طریق ضریب آلفای کرونباخ محاسبه گردید که مقدار آلفا ۸۰٪ به دست آمد.

یافته‌ها

جدول ۱- میانگین و انحراف معیار نمرات پیش آزمون و پس آزمون خلاقیت و حل مسئله در دو گروه

متغیر	آزمایش		کنترل	
	پیش آزمون	پس آزمون	پیش آزمون	پس آزمون
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
حل مسئله	۱۵/۵۳	۳/۹۷	۷/۱۰	۱۶/۴۶
خلاقیت	۳۷/۳۳	۵/۶۰	۴/۸۲	۴۱/۱۳

بر اساس جدول (۱) افزایش شاخص میانگین در پس‌آزمون گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل، حاکی از بهبود توانایی حل مسئله و خلاقیت در این گروه است. در این پژوهش برای تحلیل استنباطی نتایج، از تحلیل کوواریانس استفاده شده است؛ بنابراین لازم است قبل از بررسی فرضیه‌های پژوهش، پیش‌فرض‌های مورد نیاز برای این آزمون‌های بررسی گردند. جهت بررسی پیش فرض نرمال بودن از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد که نتایج آن در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۲-آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن توزیع متغیر وابسته

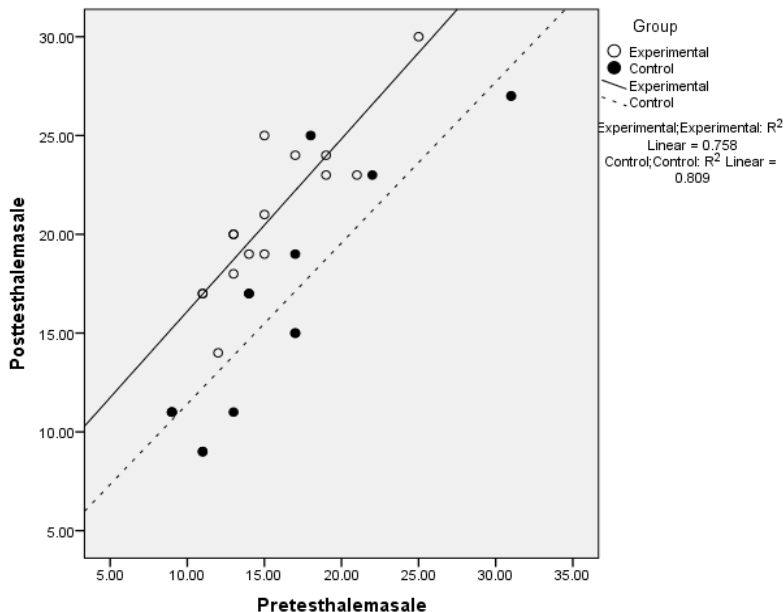
متغیر	Z کولموگروف اسمیرنوف	سطح معنی داری
حل مسئله	۰/۶۰	۰/۸۵
خلاقیت	۰/۷۳	۰/۶۴

مندرجات جدول (۲) نشان داد که پیش فرض نرمال بودن توزیع متغیرهای وابسته در نمونه مورد مطالعه محقق شده است، چرا که مقادیر محاسبه شده در سطح ($P < ۰/۰۵$) معنی دار نیست.

جدول ۳-نتایج آزمون لون در مورد پیش فرض تساوی واریانس‌های دو گروه در نمرات خلاقیت و حل مسئله

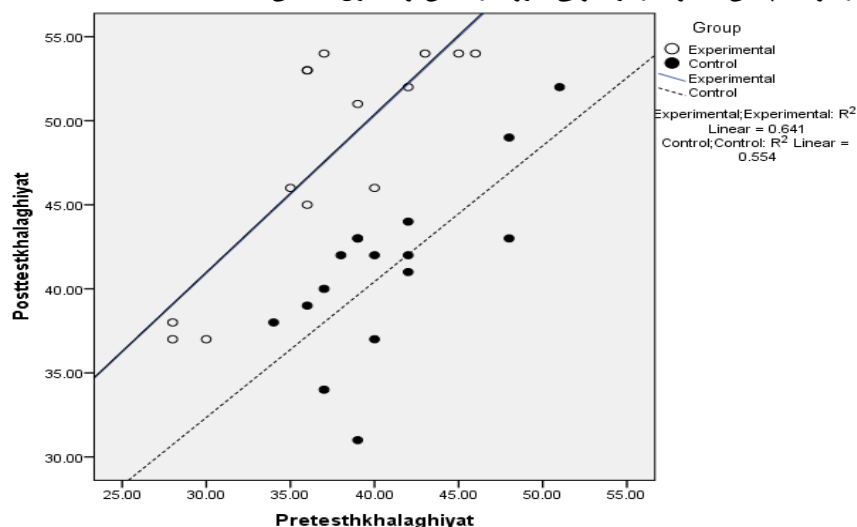
متغیر	لون		
	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	F
حل مسئله	۱	۲۸	۲/۴۳
خلاقیت	۱	۲۸	۰/۰۴

مندرجات جدول (۳) نشان داد که پیش فرض همگنی واریانس‌ها محقق شده است، چرا که مقادیر F به دست آمده در سطح ($P < ۰/۰۵$) معنی دار نیست.

نمودار ۱-مفروضات ارتباط خطی بین متغیر کمکی تصادفی و متغیر وابسته (حل مسئله) و نیز همگنی شیب رگرسیون‌ها

نمودار (۱) نشان می‌دهد که بین متغیر کمکی تصادفی حل مسئله و متغیر وابسته آن رابطه خطی وجود دارد و همچنین خطوط رگرسیونی گروه آزمایش و کنترل همگن هستند.

نمودار ۲- مفروضات ارتباط خطی بین متغیر کمکی تصادفی و متغیر وابسته (خلاقیت) و نیز همگنی شیب رگرسیون‌ها

نمودار (۲) نشان می‌دهد که بین متغیر کمکی تصادفی خلاقیت و متغیر وابسته آن رابطه خطی وجود دارد و همچنین خطوط رگرسیونی گروه آزمایش و کنترل همگن هستند.

جدول ۴- نتایج آزمون تحلیل کوواریانس برای مقایسه حل مسئله گروه کنترل و آزمایش

منبع تغییرات	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	نسبت F	سطح معناداری	ضریب اتا	توان آزمون
پیش‌آزمون گروه	۶۳۷/۳۷	۱	۶۳۷/۳۷	۱۰۴/۱۱	۰/۰۰۰۱	۰/۷۹	۱
خطا	۱۶۵/۲۹	۲۷	۱۸۸/۲۶	۳۰/۷۵	۰/۰۰۰۱	۰/۵۳	۱
مجموع	۱۱۴۴۳	۳۰	۶/۱۲				

مندرجات جدول (۴) نشان می‌دهد که با کنترل اثرات پیش‌آزمون، بین گروه‌های مورد مطالعه از نظر متغیر حل مسئله تفاوت معنی‌داری وجود دارد. چرا که مقادیر F محاسبه شده در سطح $0/05 < P <$ معنی‌دار می‌باشد ($\eta^2 = 0/53$; $F_{(1,27)} = 30/75$; $P = 0/0001$). از سویی، با در نظر گرفتن ضریب اتا می‌توان گفت ۵۳ درصد این تغییرات ناشی از اثر مداخله است. قابل ذکر است توان آزمون به دست آمده برای این متغیر ۱ است که در حد ایده‌آل می‌باشد.

جدول ۵- نتایج آزمون تحلیل کوواریانس برای مقایسه خلاقیت گروه کنترل و آزمایش

منبع تغییرات	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	نسبت F	سطح معناداری	ضریب اتا	توان آزمون
پیش آزمون گروه	۵۹۶/۰۷	۱	۵۹۶/۰۷	۴۱/۲۴	۰/۰۰۰۱	۰/۶۰	۱
خطا	۳۹۰/۱۲	۲۷	۱۴/۴۴	۴۴/۲۸	۰/۰۰۰۱	۰/۶۲	۱
مجموع	۶۰۶۳۸	۳۰					

مندرجات جدول (۵) نشان می‌دهد که با کنترل اثرات پیش آزمون، بین گروه‌های مورد مطالعه از نظر متغیر خلاقیت تفاوت معنی داری وجود دارد. چرا که مقادیر F محاسبه شده در سطح ۰/۰۵ $P <$ معنی دار می‌باشد ($F_{(۱,۲۷)} = ۴۴/۲۸$; $\eta^2 = ۰/۶۲$). از سویی، با در نظر گرفتن ضریب اتا می‌توان گفت ۶۲ درصد این تغییرات ناشی از اثر مداخله است. قابل ذکر است توان آزمون به دست آمده برای این متغیر ۱ است که در حد ایده آل می‌باشد.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی اثر بخشی قصه گویی خلاق بر توانایی حل مسئله و خلاقیت کودکان پیش دبستانی انجام شد. نتایج حاصل از پژوهش بیان می‌دارد که قصه گویی خلاق می‌تواند منجر به افزایش خلاقیت کودکان پیش دبستانی شود. این یافته با نتایج پژوهش‌های لام (۲۰۰۵)، ذکریایی و همکاران (۱۳۹۰)، رادبخش، محمدی فر و کیان ارثی (۱۳۹۲)، هوایی (۱۳۹۴) و لی (۱۹۸۷) همخوانی دارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت، قصه و داستان اگر به صورت درست و اصولی مورد استفاده قرار گیرد روش برای افزایش خلاقیت در کودکان محسوب می‌گردد (سموگرزوک^۱، ۲۰۰۹: ۳۰). قصه زمانی باعث افزایش خلاقیت می‌شود که کودک به جای اینکه منفعلانه به داستان گوش دهد فعالانه داستان خلق کند. قصه و داستان اگر به روش خلاق و مبتنی بر ایجاد، تخیل و تصویرسازی باشد باعث افزایش خلاقیت و انگیزش درونی می‌شود (کیافر و اصغری نکاح، ۱۳۹۳: ۶۵). سهیم کردن کودکان در فرآورده‌های تخیلات انسان که در طول تاریخ و در قالب قصه گویی تبلور یافته و به گوهرهای یگانه فرهنگی بدل شده است، در پرورش خلاقیت کودکان بسیار مؤثر است. یکی از علل اساسی این امر آن است که قصه‌ها محصول ذهنیت جمع هستند و آن‌ها به صورت شفاهی خلق و نقل می‌شوند و کودکان در هر بار شنیدن و باز گویی

¹. Smogorzewska

می‌توانند متناسب با نیازهای خودشان در آن‌ها تغییر به وجود آورند و آرمان‌ها، آرزوها و ایده‌های خود را در قالب قصه‌ها بیان کنند و امید به تغییر و تحول داشته باشند (رادبخش و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۸۰). در پژوهش حاضر، از تکنیک‌های قصه‌گویی فعال مانند تکنیک حذف در قصه‌گویی ناتمام استفاده شد. این تکنیک کودکان را به کنکاش ذهنی وادار می‌کند به طوری که هر کودک رویاها و اندیشه‌های خود را به صورت عملیاتی درآورده و بازخورد می‌گرفتند و علاوه بر آن هر کودک با شنیدن داستان‌ها و قصه‌های ساخته شده توسط دیگران شیوه‌های تفکر بدیع و خلاق آموزد تر از تفکر خود را می‌آموزد. همچنین بهره‌گیری از تکنیک قصه‌گویی خلاق از طریق پیوند دادن‌های ناهمگون که در آن به کودک چند تصویر ارائه کرده و از آنها خواسته می‌شود بر اساس برداشت از تصاویر مزبور قصه بگویند، توانایی بسط و پرورش ایده‌ها و همچنین ابداع و خلق چیزهای تازه را در کودک پرورش می‌دهد. در تکنیک‌های استفاده شده دیگر نیز مانند قصه‌گویی با نقاشی، قصه‌گویی با وسایل بازی، کاردستی و ... کودک به طور فعالانه در طی داستان‌گویی مشارکت نموده و با چالش‌هایی رو به رو می‌شود که برای مواجهه با آنها راهی جز بهره‌گیری از روش‌های خلاقانه ندارد. همچنین یافته‌های به دست آمده نشان می‌دهد که قصه‌گویی خلاق می‌تواند منجر به افزایش توانایی حل مسئله در کودکان پیش دبستانی شود. این یافته با نتایج پژوهش‌های لام (۲۰۰۵) و کریمی (۱۳۹۱) همخوانی دارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت، قصه‌گویی می‌تواند به کودکان راه حل‌هایی برای حل مسائل عاطفی، شناختی و اجتماعی و حتی کنار آمدن با مشکلات و نگرانی‌هایشان ارائه دهد (لام، ۲۰۰۵). کودکان در داستان به راه‌حل‌هایی جدید و مفید برای مشکلات مشابه در زندگی دست می‌یابند و توانایی پروراندن ایده‌های مختلف و افزایش انگیزش برای حل مشکلات در آن‌ها ایجاد می‌شود (مرادیان و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۸۸)؛ بنابراین می‌توان گفت یکی از مهم‌ترین عملکردهای قصه‌گویی به ویژه قصه‌گویی خلاق، کمک به افراد برای حل مسئله است (محامد و میکر^۱، ۲۰۱۱: ۳۲۷). در پژوهش حاضر نیز، با بهره‌گیری از تکنیک‌های قصه‌گویی فعال مانند تکنیک حذف در قصه‌گویی ناتمام که در آن از کودکان خواسته می‌شد قصه را به میل خود پایان ببرند، کودکان برای پیدا کردن راه‌حل‌های ظریف برای مسئله یا گره اصلی داستان تشویق می‌شدند. همچنین در تکنیک ایفای نقش شخصیت اصلی داستان توسط کودک که در آن از کودکان خواسته می‌شد نقش شخصیت اصلی داستان را بازی کند، کودکان تشویق می‌شدند چالش‌ها

¹. Mohamed & Maker

و مسائل را از دید خود ارزیابی و به طور خلاقانه حل کند. بدین ترتیب کودکان در فرایند قصه گویی، مهارت‌های حل مسئله را گام به گام فرا گرفتند. همچنین استفاده از وسایل و ابزارهای دیگر مانند نقاشی و کاردستی در کنار قصه گویی نیز می‌تواند به بهبود توانایی حل مسئله کودکان کمک کند. چرا که به عقیده آنتونی^۱ (۲۰۰۰) هنگامی که کودکان از اشیای موجود و هر آنچه که دارند به کمک تخیلات خود برای اهداف متفاوت استفاده می‌کنند، حل مسئله و تدبیر را یاد می‌گیرند.

در مجموع دو عامل بسیار مهم و مؤثری که می‌توان اثربخشی قصه گویی خلاق را بر توانایی حل مسئله و خلاقیت کودکان را با آن توجیه و تبیین نمود، اول، تکنیک‌های قصه گویی استفاده شده و دوم، روند اجرای قصه توسط پژوهشگر که با سؤال کردن‌های متوالی از کودکان همراه بود. در قصه گویی خلاق، بر خلاف قصه گویی به روش سنتی، از کودکان انتظار نمی‌رفت که تنها به طور منفعلانه شنونده داستان باشند بلکه به روش‌ها گوناگون تشویق می‌شدند تا به بیان ایده‌هایی برای داستان، ایفای نقش شخصیت‌های داستان یا مشارکت فعالانه در روند اجرای داستان داشته باشند. علاوه بر این، روش پرسش و پاسخ‌های پژوهش گر نیز در طی داستان فرایند رشد خلاقیت و توانایی حل مسئله را در کودکان تسهیل نمود. محدود بودن نمونه به کودکان ۵-۶ ساله در پیش دبستانی‌های شهر یزد، لزوم رعایت احتیاط در تعمیم دهی نتایج را مطرح می‌سازد. همچنین عدم اجرای مرحله‌ی پیگیری هم یکی از محدودیت‌های پژوهش حاضر بود. به درمانگران و پژوهش‌گران پیشنهاد می‌شود. برنامه قصه گویی خلاق برای سایر گروه‌های سنی نیز اجرا شود و در حد امکان پیگیری نیز برای بررسی تداوم تأثیرات مداخله انجام پذیرد. همچنین، امکان مقایسه روش به کار برده شده در این پژوهش (قصه گویی خلاق) با سایر روش‌ها و روی آوردها مؤثر در حل مسئله و خلاقیت کودکان وجود نداشت که توصیه می‌شود این مسئله در پژوهش‌های آتی مورد بررسی قرار گیرد.

^۱. Anthony

کتابنامه

- اربابان اصفهانی، مرضیه، قافله کش، مینا. (۱۳۸۴). *استفاده از فرآیند مشاوره به منظور دستیابی به اهداف تعلیم و تربیت*. تهران: انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- اسدی، الهام. (۱۳۹۲). *تاثیر آموزش بر توانایی تجسم فضایی و خلاقیت کودکان پیش دبستانی شهر شیراز*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
- امین رنجبر، مهناز. (۱۳۸۰). *تاثیر بازی شطرنج بر مهارتهای حل مساله در دانشجویان دانشگاه الزهرا (س)*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهرا.
- بتلهایم، برونر. (۱۳۹۲). *افسون افسانه ها*. ترجمه، اختر شریعت زاده. تهران: هرمس.
- جمالی نژاد، راضیه. (۱۳۹۱). *بررسی اثر بخشی آموزش خلاقیت مادر - کودک بر خلاقیت کودکان و خودکارآمدی والدگری مادران کودکان پیش دبستانی*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- جهانیان نجف آبادی، امیر، فولادچنگ، محبوبه. (۱۳۹۲). *تاثیر روش آموزشی نوروفیدبک بر تقویت توانایی حل مسئله و عملکرد تحصیلی دانش آموزان پایه اول تا ششم دوره ابتدایی*. *مطالعات آموزش و یادگیری*، ۲، ۶۵-۸۵.
- چمبرز، دیویی. (۱۳۸۳). *قصه گویی و نمایش خلاق*. ترجمه، ثریا قزل ایاغ. تهران: نشر دانشگاهی.
- حقیقت، شهربانو (۱۳۷۷). *بررسی ویژگی های تحصیلی دانش آموزان خلاق*. سازمان آموزش و پرورش استان فارس: طرح مصوب شورای تحقیقات.
- حقیقت، شهربانو. (۱۳۸۲). *بررسی عوامل خانوادگی (نگرش ها و شیوه های فرزندپروری، ارزش های والدین، طبقه اجتماعی) و آموزشگاهی (جو سازمانی مدرسه) مؤثر در خلاقیت در گروهی از دانش آموزان سال چهارم و پنجم ابتدائی در کانون پژوهشی منطقه چهار استان های اصفهان، بوشهر، چهارمحال بختیاری، فارس و کهگیلویه و بویراحمد*. شورای تحقیقات آموزشی استان فارس.
- ذکریایی، منیژه، سیف نراقی، مریم، شریعتمداری، علی و نادری، عزت الله (۱۳۸۷). *بررسی اثر اجرای برنامه درسی با بهره گیری از قصه گویی و نمایش خلاق بر خلاقیت و یادگیری دانش آموزان دختر پایه چهارم مقطع ابتدایی منطقه ۵ شهر تهران*. *پژوهشنامه تربیتی*، ۴(۱۶)، ۵۲-۱۹.
- رادبخش، ناهید، محمدی فر، محمد علی، کیان ارثی، فرحناز. (۱۳۹۲). *اثر بخشی بازی و قصه گویی بر افزایش خلاقیت کودکان، ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۴(۱۷۸-۱۹۴).
- زایپس، جک. (۱۳۸۶). *هنر قصه گویی خلاق*. ترجمه، مینو پرنیانی. تهران: رشد.

سیفی گندمانی، محمد یاسین، شقاقی، فرهاد، کلانتری میدی، سارا. (۱۳۹۰). اثربخشی برنامه آموزش فلسفه به دانش آموزان دختر بر عزت نفس و توانایی حل مسئله آن ها. *روان شناسی کاربردی*، ۲. ۸۳-۶۶

علاء الدینی، زهره، کلانتری، مهرداد، کجیاف، محمدباقر، مولوی، حسین. (۱۳۹۴). تاثیر بازی های ایفای نقش بر خلاقیت هیجانی و شناختی کودکان. *روانشناسی تحولی: روانشناسان ایرانی*، ۴۵. ۱۵-۲۵.

کریمی، حنا. (۱۳۹۱). *اثر بازی درمانی و قصه درمانی بر مهارت حل مسئله، خودپنداره و رفتار پرخاشگرایانه در کودکان مبتلا به اختلال سلوک*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز.

کیافر، مریم، اصغری نکاح، سید محسن. (۱۳۹۳). اثربخشی برنامه پرورش خلاقیت به شیوه فعالیت های گروهی بازی محور بر مولفه های خلاقیت کودکان پیش دبستانی. *فناوری آموزش و یادگیری*، ۱. ۶۸-۵۷

مردیان، زهرا، مشهدی، علی، آقامحمدیان شعرباف، حمیدرضا، اصغری نکاح، سید محسن. (۱۳۹۳). اثربخشی قصه درمانی مبتنی بر کنش های اجرایی بر بهبود بازداری و برنامه ریزی/سازماندهی دانش آموزان مبتلا به اختلال نارسایی توجه/فزون کنشی. *روان شناسی مدرسه*، ۲. ۱۸۶-۲۰۴.

معمودی، سیدهادی، حاج بابایی، حسین، بیگلریان، اکبر، فلاح سلوکلائی، منیژه. (۱۳۹۱). تاثیر آموزش مهارت حل مساله بر افزایش کفایت اجتماعی نوجوانان دختر. *پژوهش اجتماعی*، ۵ (۱۴)، ۱۷-۲۹.

نظری، ملیحه. (۱۳۹۱). *تاثیر نمایش خلاق بر یادگیری زبان انگلیسی*. پایان نامه کارشناسی ارشد تکنولوژی آموزشی، دانشگاه خوارزمی.

هوایی، آمنه. (۱۳۹۴). *مقایسه اثربخشی قصه گویی و بازی های خلاق مادر-کودک بر بهبود رابطه مادر-کودک و خلاقیت مادران و کودکان*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.

Anthony, S. C. (2001). *Creative drama*. Retrieved August 21, 2010 from: <http://www.Susan canthony.com/resources/timsav/creativedrama>.

Düşek, G. & Ayhan, A. B. (2014). A Study on Problem Solving Skills of the Children from Broken Family and Full Parents Family Attending Regional Primary Boarding School. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 152, 137-142.

Kanekar, A. S., & Sharma, M. (2012). Instructional Strategies for Developing Problem Solving Skills Among Upper Elementary School-Children-A Theory-Based Approach.

Keen, R. (2011). The development of problem solving in young children: A critical cognitive skill. *Annual review of psychology*, 62, 1-21.

Lam, T. K. (2005). Developing creativity and problem solving through story telling for preschool children. Dissertation of Master of Education, the University of Hong Kong.

Li, A. K. (1987). Effects of play on novel responses in kindergarten children. *Alberta Journal of Educational Research*, 24(1), 31-36.

Mohamed, A., & Maker, C. J. (2011). Creative Storytelling: Evaluating Problem Solving in Children's Invented Stories. *Gifted Education International*, 27(3), 327-348.

Raymond, S. (2008). Digital Storytelling in the Classroom: New Media Pathways to Literacy, Learning, and Creativity. *Computers and Composition*, 25(4), 449-452.

Smogorzewska, J. (2009). Storyline and Associations Pyramid as methods of creativity enhancement: Comparison of effectiveness in 5-year-old children. *Thinking Skills and Creativity*, 7, 28-37.

Spiegler, M., & Guevremont, D. (2009). *Contemporary Behavior Therapy*. Cengage Learning.